

VISONTAI-SZABÓ KATALIN

Gyermekehelyezés és szülői felügyelet a Családjogi törvényben és az új Ptk. Tervezetben

Történeti előzmények

A XIX. században a gyermekehelyezésnél még annak volt kiemelkedő jelentősége, hogy melyik fél volt vétkes a házasság megromlásában.

Az 1894. évi XXXI. tc. rendelkezései szerint, ha a szülők másként nem egyeztek meg, minden 5 évesnél idősebb gyermek felett a közvetlen gondviselés joga a nem vétkes szülőt illette, azzal a megkötéssel, hogy 7 éves kor alatt a gyermek gondviselésének joga – szinte minden esetben – az anyát illette, hiszen az ilyen kicsi gyermeknek az édesanyja mellett a helye.

Abban az esetben, ha mindkét szülő vétkes volt, a fiúk gondviselése az atyát, a leányoké az anyát illette, de csak akkor, ha a gyermekek nyilvánvaló érdeke más elhelyezést nem tett a hatóság kötelességévé.

A Csjt. 1952. évi – eredeti – szövegezése megtartotta az életkor és nem szerinti különböztetést. Kihagyta ugyan a vétkességet, de úgy rendelkezett, hogy a hat év feletti fiúk az apához, a hat év alatti fiúk és a lányok az anyához kell, hogy kerüljenek – rendszerint. Nem kevés bonyolalmat okozva ezzel, mert annak ellenére, hogy a jogszabály úgy fogalmazott: rendszerint, tehát nem minden esetben, és kimondta, hogy a gyermek érdekében ettől a szabálytól el lehet térni, a bíróságok a szülők megegyezése hiányában szinte mechanikusan alkalmazták a gyermekehelyezés eme nem túl korrekt és a gyermek igényeire nem érzékeny módját.

A gyermekehelyezés szempontjainak tisztázása érdekében született meg a XXI. számú PED, ami már egyértelműen leszögezte, hogy az életkor és a gyermek neme, csak egy a sok vizsgálandó szempont közül, a legfontosabb, hogy a gyermek fejlődése melyik szülőnél biztosítható jobban. Ezzel együtt a korra és nemre való utalás csak az 1974. évi módosítással került ki a törvény szövegéből.¹

A közös szülői felügyelet

Az 1995. évi XXI. tv. vezette be a gyermek elhelyezése során a jelenleg is élő, közös szülői felügyeletet, amit a bíróság csak a szülők közös kérelmére rendelhet el, hiszen ennek nyilvánvalóan csak akkor van értelme, ha a szülők képesek egymással – a gyermek érdekében – együttműködni. Ennek azonban feltétele, hogy a gyermek elhelyezéséről így is meg kell állapodni, hiszen a törvény indokolása szerint ez szükséges a gyermek biztonságának és stabilitásának megteremtéséhez, illetve csak addig tartható fenn, amíg rendeltetése betöltésére képes.

---

¹ CSIKY Ottó – FILÓ Erika: *Családjog II.* JPTE ÁJK, Pécs, 1988. 60.

A közös szülői felügyelet bevezetésének az volt a célja, hogy a válás ne jelentse egyúttal a gyermek elválását is egyik szülőjétől. Továbbá – ha legalább részben is – biztosítsa, hogy a gyermek ne kerüljön ki korábban megszokott környezetéből (testvérek, lakókörnyezet, iskola stb.). Rendkívül igazságtalan volt a korábbi szabályozás, ugyanis abban az esetben, ha a szülők kapcsolata az elválást követően is kiegyensúlyozott és jó volt, a törvény akkor sem biztosított lehetőséget a közös felügyeletre.

A közös szülői felügyelet lehetőségének bevezetése valóban egy előremutató, alapvetően jó elképzelés, a gyakorlati tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy sok esetben nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. A közös szülői felügyelet kikötése sokszor csak gesztusértékű, a gyermeket ténylegesen nem gondozó szülő ennek kikötésével érezheti úgy, hogy nem „adta meg magát”, nem mondott le a gyermekéről. Valójában azonban – hacsak nem élnek továbbra is egy háztartásban – a gyermeket ténylegesen csak az egyikük tudja nevelni, gondozni.²

Nemcsak Magyarországon, hanem Európában mindenhol az utóbbi évtizedekben sokat változtak a szülői felügyeleti jog gyakorlásának elvei. A kifejezés, ami az ókortól kezdve egészen sokáig atyai hatalmat jelentett, csak a XIX. század végén változott szülői hatalommá, majd a XX. század folyamán szülői felügyeletté. A közelmúlt nemzetközi dokumentumaiban pedig már nem a felügyelet (custody), hanem a szülői felelősség kifejezés (parental responsibility) szerepel, mint a szülők kiskorú gyermekkel kapcsolatos jogainak és kötelezettségeinek összefoglaló megjelölése. Az új Ptk. előkészítése során felmerült, hogy a magyar szabályozásban is új kifejezést kellene találni a kissé szigorúan hangzó „szülői felügyelet” helyett, azonban ezt végül elvetették.³

A szülői felügyelet legfontosabb eleme, hogy a szülők a gyermek megélhetését és felnevelkedését biztosítsák, ennek érdekében a gyermeket ellássák, gondozzák és a maguk részéről mindent megtegyenek annak érdekében, hogy a gyermek felnőtté válva képes legyen a saját lábán megállni és beilleszkedni a társadalomba. Ezt a meghatározást az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye is tartalmazza és véleményem szerint pontosan meghatározza a szülők legfontosabb feladatait, amelyek a jog által nehezen körülhatárolhatóak.⁴

Az Alkotmánybíróság 995/B/1990/3. sz. határozatában kifejtettek szerint a szülői felügyelet elsődlegesen kötelesség és csak ebből az alkotmányos kötelességből folyik a szülők felügyeleti jogosultsága.

Az Európa Tanács Családjogi Szakértői Bizottsága által kiadott White Paper on Principles Concerning the Establishment and Legal Consequences of Parentage 22. Alapelve szerint a házasság megszűnése vagy érvénytelensége, a szülők különválása vagy az együttélés megszűnése önmagában nem eredményezi a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának megszűnését, ami a szülői felügyelettel rendelkező szülők egyenlő joga. A szülői felügyeleti jog közös gyakorlásától való eltérés a szülők megállapodásával, ennek hiányában a bíróság döntésével lehetséges.⁵

A gyermek elhelyezése

Az 1952. évi IV. törvény jelenleg hatályos 72/A §-a szerint „A gyermek elhelyezéséről a szülők döntenek. A szülők megegyezésének hiányában a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított. Ha a szülőnél történő elhe-

² BOÉR Emőke: A gyermekelhelyezés, gyermektartás és a gyermekkel való kapcsolattartás. *Család-gyermek-iffúság* IX. évf. 5 (2005) 8.

³ KÖRÖS András: Fontolva haladás – az új Ptk. Családjogi Könyve 6. rész: A szülői felügyelet I. és II. fejezet. *Családi Jog* IV. évf., 3 (2006) 1.

⁴ Uo. 5.

⁵ KÖRÖS András: Fontolva haladás- az új Ptk. Családjogi Könyve 7. rész: A szülői felügyelet III. fejezet. *Családi Jog* IV. évf., 4 (2006) 1.

lyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri.”

A szülők perben és peren kívül is megállapodhatnak a gyermek elhelyezéséről. Amennyiben azonban ezen változtatni szeretnének, a bíróságtól már csak a gyermek elhelyezésének megváltoztatását kérhetik. Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, mert a gyermek elhelyezésekor más szempontokat kell figyelembe venni, mint az elhelyezés megváltoztatásakor. Ugyanezen szabályok vonatkoznak arra az esetre, ha a gyermek huzamosabb ideje, mindkét szülő egyetértésével, egyikük háztartásában nevelkedik, hiszen ezt is egyfajta megállapodásnak tekinthetjük. Ezt a kitétele a joggyakorlat már régóta alkalmazza és mindkét javaslat be is emelte a törvénybe.⁶

Az új Ptk. Koncepció és az annak nyomán elfogadott 2009. évi CXX. tv. a „gyermkekehelyezés” kifejezést már csak arra a speciális esetre tartotta fenn, amikor a gyermek nem valamelyik szülőjénél, hanem egy harmadik személynél kerül elhelyezésre, abban az esetben, ha a szülőnél való elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, feltéve, hogy ez a személy a gyermek nála való elhelyezését maga is kéri. Ezáltal ő lesz a gyermek gyámja, a szülők felügyeleti joga pedig szünetel. A „szülői felügyeleti jogok teljes körű gyakorlása” kifejezés lép a gyermekehelyezés helyébe.

A jogszabály – indokolása szerint – a szülői felügyelet gyakorlása terén a szülők felelősségét helyezi a középpontba, elsődleges szerepet szán a szülők megállapodásának, melynek csak azt a korlátot állítja, hogy a megállapodás alkalmas legyen arra, hogy a gyermek kiegyensúlyozott életvitelét biztosítsa.⁷

A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés

A jelenleg hatályos szabályozás szerint a szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják, elmentés megállapodásuk hiányában akkor is, ha már nem élnek együtt.⁸

Ha a házasság felbontása vagy a gyermek elhelyezése iránti perben a gyermeket a szülők megegyezése vagy a bíróság döntése alapján valamelyik szülőnél elhelyezték a felügyeletet ez a szülő gyakorolja, kivéve, ha a szülők kérelmére a bíróság a gyermekehelyezéssel egyidejűleg közös szülői felügyeletet rendelt el, illetve a szülőknek a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségét jóváhagyta.⁹

A javaslat a Családjogi Könyv szülői felügyeletre vonatkozó címében terjedelmileg és tartalmilag is lényeges változásokat hoz. Elkészítése során a szakértők az elmúlt 50 év tapasztalataiból indultak ki. Szem előtt tartva a gyermek mindenképp álló érdekét, kísérletet tettek arra, hogy az új szabályozással – amennyire lehet – elejét vegyék a különélő szülők közötti véget nem érő jogi vitáknak, a végrehajthatatlan bírósági határozatoknak, az újból és újból fellángoló csatározásoknak, amelyek valóban képesek tönkretenni egy gyermek életét.¹⁰

Javaslat: 3: 169 § (1) bek.: A szülői felügyeletet a szülők közösen gyakorolják, megállapodásuk esetén akkor is, ha már nem élnek együtt. (2) A különélő szülőknek a közös szülői felügyelet gyakorlása során biztosítani kell gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét.

Lényeges változás, hogy nem tekinti alapesetnek a közös szülői felügyeletet.

A jelenleg hatályos törvény alapesetnek tekinti azt, hogy a szülők közösen gyakorolják felügyeleti jogaikat, akkor is, ha nem élnek együtt. A javaslat szerint ezt meg kellett volna fordíta-

⁶ 3:170. §, illetve 4:173. §.

⁷ VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex, Budapest, 2008. 515.

⁸ Csjt. 72. § (1) bek.

⁹ Csjt. 72. § (2) bek.

¹⁰ KÖRÖS, 2006/3. 1.

ni, hiszen nem tekinthetünk valamit tipikusnak, ha egyszer nem az, hiszen a közös szülői felügyelet a kapcsolat megszűnése után inkább kivételes, mint főszabály.

A Ptk. koncepció előkészítése idején már felmerült, hogy az USA-ban és az észak-európai országokban régóta sikeresen működő váltott elhelyezés hazánkban is bevezethető lenne. Problémát jelentett, hogy a gyakorlatban a közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés teljesen egybe mosódik. Ezért a Ptk. koncepció szakértői javaslata szerint a törvénynek ki kellene mondanania, hogy a közös szülői felügyelet nem jelent osztott időközönként váltakozó elhelyezést.¹¹

A kiegyensúlyozott életvitel biztosítása körébe tartozik például az, hogy amennyiben a váltott elhelyezés feltételei nem állnak fenn, azt nem érdemes erőltetni. Amennyiben a szülők túlságosan távol laknak egymástól, vagy más egyéb okból az a gyermek számára zaklatott életvitelt jelentene. Ugyanakkor megfelelő rugalmassággal, toleranciával és kompromisszumkészséggel – a nálunk még nem túl elterjedt – váltott elhelyezés igazán jól funkcionálhat. (Sokan erőteljesen pártolják elterjesztését, én csak bizonyos feltételek megléte esetén értek vele egyet.)

Javaslat: 3: 170 § (2) bek.: A házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti perben a szülők közös kérelmére a bíróság – a gyermek érdekét mérlegelve – a szülők közös szülői felügyeletre vagy a szülői felügyelet (1) bekezdés szerinti rendezésére vonatkozó egyezségét jóváhagyja, vagy arról ítélettel határoz.

Lényeges változás, hogy a közös szülői felügyelet megállapításához nem kell a gyereket elhelyezni. Ez lehet az alapja a váltott elhelyezésnek, hiszen közös szülői felügyelet ellenére is, ha a szülők nem laknak együtt, a gyermek egyszerre csak egy helyen tud lakni. Amennyiben a bíróság nem dönt a gyermek elhelyezéséről, akkor vagy a szülőknek kell megállapodni arról, hogy a gyerek melyikükkel fog lakni, vagy választhatják a váltott elhelyezést is.

A White Paper 20. Alapelvének 2. pontja szerint: A gyermek mindenek felett álló érdekében a szülői felügyeleti jogokat az egyik szülő egyedül is gyakorolhatja vagy azok gyakorlása a szülők között megosztható az illetékes hatóság döntése vagy a szülők megállapodása alapján.

A Legújabb Tervezet visszatér a jelenleg hatályos közös felügyelethez: A szülői felügyeletet a szülők – megállapodásuk, vagy a gyámhatóság vagy a bíróság eltérő rendelkezése hiányában – közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt.¹²

A házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti perben a szülők közös kérelmére a bíróság – a gyermek érdekét mérlegelve – a szülők közös szülői felügyeletre és ezzel összefüggésben a gyermek lakóhelyére vagy a szülői felügyelet (1) bekezdés szerinti rendezésére vonatkozó egyezségét jóváhagyja vagy arról ítélettel határoz.¹³

A 2009. évi CXX. tv. 3:172 §: a szülői felügyelet gyakorlásának bírósági rendezéséről szól, ez lépett volna a gyermekelhelyezés kifejezés helyébe. Ennek – többek között az az oka, hogy a gyermekelhelyezés kifejezés (placement of the child) a nyugat-európai jogrendszerben azt az esetkört jelöli, amikor a gyermek nem a szülőknél, hanem harmadik személynél vagy szervezetnél kerül elhelyezésre. Ez a jelentésbeli különbség sok bonyodalmat és nehézséget okozott a magyar ítéletek külföldön történő végrehajtása során, ezért törekedett az új Ptk. arra, hogy a továbbiakban a gyermek elhelyezés a magyar jogban is a harmadik személynél való elhelyezést jelölje, abban az esetben, ha a felügyeleti jog szülők általi gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti.

A 2009. évi CXX. tv. 3:172 § (1) A különélő szülők megállapodása hiányában – kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból – a bíróság dönt a gyermek tartózkodási helye meghatározásának joga, illetve a szülői felügyelet más részjogosultságai, részkötelezettségei teljes körű – vagy kivételesen – megosztott gyakorlásáról.

¹¹ VÉKÁS, 2008. 62.

¹² 4:172. § (1) bek.

¹³ Legújabb Tervezet: 4: 173 § (2) bek.

(2) A bíróság a perben a gyermek érdekében azt mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi, és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbben.

A második bekezdés lényegében nem változott, csak annyit, hogy értelmi helyett szellemi fejlődést említ.

A Javaslat – véleményem szerint – kicsit megbonyolította volna a gyermekehelyezést, hiszen a bíróság kétféle döntést hozhatott volna: a szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlását az egyik szülőnek adja, vagy meghatározza, hogy egyes szülői felügyeleti jogokat és kötelezettségeket melyik szülő milyen módon gyakorol. A jogalkotók úgy vélték, hogy ez az eset körülményeinek a korábbinál rugalmasabb mérlegelését, a felek életviszonyainak, igényeinek, lehetőségeinek fokozottabb figyelembe vételét teszi lehetővé.

Ha az egyik szülőt jogosítja fel a bíróság a szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlására, a másik szülő ezeket a jogokat nem gyakorolhatja, de a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben megilleti az együttdöntés joga. Ez tulajdonképpen most is így van, hiszen ha a gyermeket az egyik szülőnél elhelyezték és ő jogosult a felügyeleti jogok gyakorlására, addig a másik szülő felügyeleti joga szünetel.

A házasság felbontása utáni vagy az életközösség megszűnése utáni közös szülői felügyelet az együttműködésnek egy olyan magasabb foka, amelyre való kötelezés mégsem indokolt. Az csak az együttműködést a gyermek érdekében vállalni tudó és teljesíteni kész szülők számára biztosítandó.¹⁴

A Javaslat szerint a közös szülői felügyelet nem igényli a gyermek elhelyezését egyik vagy másik szülőnél, ha azt a szülők nem igénylik. A Javaslat nem tiltja a váltott elhelyezést sem. De ennek a – gyerek érdekében – két korlátja van: a különélő szülőknek a közös szülői felügyelet gyakorlása során is biztosítaniuk kell gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét és a közös szülői felügyelet ellenére azonnali intézkedést igénylő esetben az egyik szülő a gyermek érdekében azonnal is dönthet, kötelessége azonban a másik szülőt erről haladéktalanul értesíteni.¹⁵

A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés sikeres funkcionálásához azonban sok mindenre van szükség. Elsősorban a szülők részéről érett személyiséget feltételez, rugalmasságot, normális, kiegyensúlyozott kapcsolatot, amelyben nem lehet helye sérelmeknek, gyűlöletnek. Továbbá szükséges a gyermek iránt érzett őszinte szeretet, felelősségérzet és odaadás. Sajnos ezek a tulajdonságok sokszor kerülnek háttérbe a válás során kialakult vagy felerősödött ellenérzések, sokszor gyűlölet következtében. Meg kell említenem még az anyagiakat is, hiszen ez sem elhanyagolható szempont, mivel mindkét szülő megfelelő lakhatást és eltartást kell tudjon biztosítani a gyermeknek. Szerintem ez ma Magyarországon nem minden esetben adott, sőt a legtöbb esetben az egyik szülő albérletbe vagy még rosszabb esetben az utcára kényszerül a válást követően. Tehát a közös szülői felügyelet, főleg váltott elhelyezéssel csak egy nagyon szűk réteg számára nyújt megoldást, azok számára, akik rendelkeznek az ehhez szükséges személyiségbeli és anyagi feltételekkel.

Az esetleg motiválóan hathat a szülőkre, hogy váltott elhelyezés esetén mindkét szülő természetben tartja a gyermeket, tehát egyiküknek sem kell gyermektartást fizetni, azonban a szükséges feltételek hiányában a motiváció nem elegendő.

Döntés a gyermek elhelyezéséről

A bíróság számára eddig is nagy kihívást jelentett a gyermekehelyezési perekben való döntéshozatal. Az esetek döntő többségében mindkét szülő egyformán alkalmas a gyermek nevelésé-

¹⁴ VÉKÁs, 2008. 61.

¹⁵ Uo. 524.

re, azonban, mivel ők egymás között képtelenek megállapodni, a bíróságnak valamilyen módon a kérdést el kell dönteni.

A kereseti kérelemről való döntéshez a bíróság számára csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre, úgy mint a felek személyes előadása, tanúvallomások, környezettanulmány, pszichológus szakértői vélemény, iskolai és óvodai vélemény. A szülők a per során mindent megtesznek annak érdekében, hogy a bíróság előtt magukat a lehető legjobb, a másikat a lehető legrosszabb színben tüntessék fel, így a bírónak már csak emiatt is nehéz dolga van, ha a „valós helyzet” feltárására törekszik.

A bizonyítékok mérlegelését tovább nehezíti, hogy az ilyen perekben minden esetben heves érzelmek, erőteljes kötődések, csalódottság, sértettség és düh vezérlik a felek cselekedeteit, ezért nem ritka, hogy a szülők odáig mennek egy gyermekelhelyezési per során, hogy az anyát prostitúcióval, az apát a gyermekei terhére elkövetett pedofil cselekedetekkel vádolják meg. A büntető eljárások szinte minden esetben – bűncselekmény elkövetése hiányában – megszüntetésre kerülnek, arra azonban kiválóan alkalmasak, hogy a kapcsolatot a végletekig elmérgesítsék.

A döntés súlya és a felelősség a bíró vállán nyugszik, neki kell ebben a heves – sokszor igen mocskos – csatározásban meglátni a gyermek mindenen felett álló érdekeit. A döntéshozatal egyáltalán nem könnyű. Sok esetben a szülők annyira elvesznek az egymás iránti gyűlöletben, hogy a gyermekük érdekeiről el is feledkeznek, őt szinte eszköznek tekintik a másik szülő ellen folytatott harcban. Ilyen esetben a gyerek számára a legjobb – legalábbis a legnagyobb nyugalmat és biztonságot jelentő – megoldás lehet egy harmadik személynél való elhelyezés, de erre természetesen csak kivételes esetben kerülhet sor, hiszen még ilyen körülmények között is azt kell szem előtt tartani, hogy a gyermeknek a családjával a legjobb.

A Javaslat előkészítése során a szakértők abból indultak ki, hogy az 1950-es évek óta jelentős társadalmi átalakuláson mentünk keresztül. Míg korábban gyakorlatilag az anyák feladata volt minden gyermekkel kapcsolatos teendő ellátása, ma már mindkét szülő részt vesz a gyerek nevelésében, gondozásában, amíg együtt élnek, ezért a különélővé váló szülő igényei megnövekedtek a számára biztosítandó – megmaradó – jogok vonatkozásában. A közös szülői felügyelet mindkét szülő részéről tisztességes együttműködést és annak tudomásul vételét kívánja meg, hogy gyermekeiknek mind a ketten változatlanul a szülei maradnak.

En ezzel az állásponttal nem értek egyet. Véleményem szerint – bár valóban ez a hozzáállás volna kívánatos – ez még ma sem tekinthető jellemzőnek. A férfiak nagy többsége, még ha kicsit nagyobb felelősséget és elhivatottságot érez is a gyermekei nevelése iránt, mint azt nagyapáink tették, a gyermekelhelyezési perben nagyon könnyen lemondanak a náluk való elhelyezésről az anyák javára. Ennek két oka lehet. Az egyik a függetlenség és a szabadság iránti igényük, amit sokszor előbbre valónak tartanak a gyermeknevelésnél, illetve az a széles körben elterjedt tévhit, miszerint felesleges hosszas pereskedésbe fogni, a bíróságok a gyereket úgyis minden esetben az anyának ítélik. Az apák tehát vagy a gyereknevelés gyakorlati terheitől kívánnak szabadulni, mikor lemondanak a felügyeleti jogról az anyák javára, mondván, hogy az anya minden szempontból alkalmasabb a gyermek nevelésére és ellátására, vagy pedig eleve beletörődnek a helyzetükbe és meg sem kísérik „felvenni a harcot” a gyermek náluk való elhelyezése érdekében.

Kőrös András és Grád András ezen tévhit eloszlatása érdekében széles körű vizsgálatot végeztek, melynek során arra jutottak, hogy valóban, abban az esetben, ha a házassági bontóper során a felek egyezséget kötnek, az esetek 90 %-ában az anyához kerül a gyermek. Ugyanakkor, ha bírósági gyermekelhelyezésre kerül sor, a gyerekeknek alig több, mint a fele kerül csak az anyákhoz. Megállapították tehát, hogy ha az apa vállalja a perrel járó „csatározásokat” és nem

mond le önként a gyermekről, akkor a helyzete egyáltalán nem reménytelen, sőt szinte azonos eséllyel indul az anyával.¹⁶

A gyermek elhelyezése során a bíróságnak számtalan körülményt kell mérlegelnie, melyben a 17. számú LB Irányelv segíti az eligazodást. Az Irányelv III. b.) pontja kitér az állandóságra törekvésre, mint vizsgálandó szempontra. Az eddigi gyakorlati tapasztalatokból kiindulva a Javaslat előkészítése során felmerült, hogy ez a szülők számára visszaélési lehetőségként szolgál. Az ítélet meghozatalig ugyanis – ami nagyon gyakran igen hosszú időt vesz igénybe, akár évekig is eltarthat – mindkét szülő azonos jogokkal rendelkezik a szülői felügyelet körében, hacsak a bíróság ideiglenes intézkedést nem hozott a kérdés rendezésére. Ez idő alatt, tehát a per során a gyerekek valahol lakni kell, tehát az a szülő, akinél a gyermek él szándékosan törekedhet arra, hogy tartósan kialakítson egy olyan helyzetet, ami az állandóság alapjául szolgálhat.

Korábban a bíróságok túlzott hangsúlyt fektettek az állandóság szempontjára, a gyermeket ténylegesen gondozó szülő, így sok esetben előnyösebb helyzetbe került a másikkal szemben. A Javaslat előkészítése során keletkezett vitaanyagok azonban felhívták a figyelmet arra, hogy ez a fajta magatartás éppen úgy megalapozhatja a szülő nevelésre való alkalmatlanságát, mint a gyermek másik szülő ellen való hangolása. Ezért a Javaslat már elvi éllal kimondta, hogy nem hivatkozhat a körülmények megváltozása folytán a gyermek érdekében az a szülő, aki a változást felróható magatartásával maga idézte elő, így különösen, ha a gyermeket jogosulatlanul vette magához, illetve magánál.¹⁷

A gyakorlati tapasztalatok szerint problémát jelent a gyermekehelyezési perek gyakori fellángolása. Sok esetben ugyanis a felek – általában még a házassági bontóper során – megállapodást kötnek a gyermek elhelyezéséről, hogy aztán az első adandó alkalmat megragadva a gyermekehelyezés megváltoztatása iránt eljárást kezdeményezzenek, így a vita mindig csak időlegesen jut nyugvópontra. Ez rendkívül megnehezíti a gyermek kiegyensúlyozott fejlődését, de a szülők lelkiállapotára is igen negatív hatást gyakorol az állandó rettegés az újabb pereskedés miatt.

Akik normális kapcsolatot tudtak fenntartani egymással és mindkét szülő megfelelő mértékben tanúsított felelősséget a gyermeke iránt, azok eddig is meg tudták ezt oldani, a probléma ott van, ahol a viszony nagyon elmérgesedik vagy az egyik szülő teljesen elfordul a gyerekektől és úgy kell rákényszeríteni a kapcsolattartásra és a tartásdíj fizetésére. Ezekre a helyzetekre a Javaslat sem jelentett volna megoldást. Eleve csak azok a szülők fordulnak bírósághoz a gyermek elhelyezésével kapcsolatban, akik egymás között képtelenek azt békésen rendezni.

A kapcsolattartás gyakorlati problémái

Komoly konfliktusok forrása lehet a kapcsolattartás abban az esetben, ha a szülők között a viszony már nagyon elmérgesedett. A közelmúltban ismét fellángolt egy társadalmi szerveződés, a résztvevők demonstrációt is szerveztek az ún. „kényszerláthatás” eltörlése érdekében.

Véleményem szerint ez a kérdés nehezen megítélhető és – mint általában minden személyes élethelyzetre vonatkozóan – lehetetlen generális szabályt alkotni rá. Egy ilyen élethelyzetben minimálisan három személy vesz részt: az apa, az anya és a gyermek. A normális és kívánatos az volna, ha a szülők az elválás ellenére – amennyire lehet – jó viszonyban maradjanak, és a különélő szülő és a gyermek között egy biztonságos, jól működő szülő-gyermek kapcsolat maradjon fenn. Amennyiben ez nem sikerül és a dolog odáig fajul, hogy a gyermek nem kíván a másik szülőjével találkozni, nagyon nehéz azt megítélni, hogy lehet-e a gyermeket a kapcsolattartásra kényszeríteni? Úgy gondolom, hogy ezt minden esetben az eset összes körülményét figye-

¹⁶ GRÁD András – KÖRÖS András – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér: Tévhitek kontra valóság: Mi az igazság gyermekehelyezések terén a statisztikai adatok fényében? *Családi Jog* V. évf., 1 (2007) 17-20.

¹⁷ Javaslat 3:173.

lembe véve kellene eldönteni. Hiszen minden család más és más, erre vonatkozóan nem túl szerencsés általános érvényű szabályokat alkotni. Sok esetben valóban az együtt élő szülő és közvetlen környezte (nagyszülők, nagynénik) a hibásak abban, hogy a gyermek nem akar a másik szülővel találkozni, még ha hevesen tagadják is, biztos, hogy a gyermeket ellene hangolják. Ha nem is kifejezetten, szavakkal. A gyermek számára a metakommunikáció és a szavakon túli jelentés (az úgynevezett kettős kötés: *duble bind*) többet mond a szavaknál. A kisgyermek még nagyon érzékeny az ilyen non verbális kommunikációs jelekre. Tehát, ha szavakkal nem is, de cselekedettel mindenképpen elkövethető a másik szülő lejáratása.

A Javaslat készítőivel ellentétben egyetérték az állampolgári jogok országgyűlési biztosának OBH 551/2002 számú véleményével, miszerint a 14. életévét betöltött gyermek maga dönthesse el, hogy akar-e egyáltalán kapcsolatot tartani a szülőjével. Úgy gondolom, hogy egy ekkora gyermek már elég érett ahhoz, hogy befolyásmentesen hozhassa meg döntését. Az ennél kisebbek számára azonban – amennyiben a kapcsolattartás nem működik gördülékenyen – pszichológus igénybe vételét javasolnám. Annak semmi értelmét nem látom, hogy ha a gyermek nem akar menni, az együtt élő szülő nem akarja engedni, a másik pedig ragaszkodik ahhoz, hogy megkapja ami neki jár, akkor hívják a rendőrséget, a gyámügyeseket, meg a végrehajtót. Egy ekkora botrány nem fog javítani a rossz kapcsolaton és a kapcsolattartás valóban kényszer és kinszenvedés lesz. Javaslatom szerint tehát, ha a gyermek és a szülő közötti kapcsolat megromlik, akkor annak okát fel kell tárni – pszichológus segítségével – és a konfliktust fel kell oldani. Ezt erőszakkal nem lehet megváltoztatni.

A kapcsolattartás a gyermeknek – jogszabályban biztosított – alapvető emberi joga, a különélő szülőnek pedig egyben joga és kötelessége. A családjogi törvény új koncepciói minden változatukban arra törekcsenek, hogy a szülők válása ne jelentse egyúttal a gyerek és az egyik szülő elválását is, ezt szinte alapelvként szögezték le. A kielégítő és örömteli szülő-gyermek kapcsolat fenntartásához elengedhetetlen a folyamatos kapcsolattartás, melynek érdekében a Javaslat eltörölni javasolta a folyamatos és időszakos kapcsolattartás fogalmát, a lehető legnagyobb rugalmasságot biztosítva a szülők és a gyermek számára a találkozások megszervezéséhez. Fő célkitűzés volt, hogy mindvégig a folyamatosság érvényesüljön, hiszen csak így biztosítható, hogy a gyermek-szülő kapcsolat ne sérüljön. A Javaslat külön kitért arra – a gyakori - esetre, amikor a gyermekkel együtt élő szülő hibájából marad el a kapcsolattartás. Eddig ezzel nem foglalkozott a Csjt., most azonban már konkrétan meghatározza, hogy az elmaradt kapcsolattartást hat hónapon belül megfelelően pótolni kell, és azokat a kiadásokat, amelyeket a gyermeket gondozó szülő felróható magatartásával okozott, köteles megtéríteni, illetve viselni. A Javaslat szerint tehát pontosabb szabályozásra van szükség a kapcsolattartás terén, azonban arra is felhívták a figyelmet a tervezet készítői, hogy az elmúlt harminc év tapasztalatai alapján látható, hogy a részletekbe menő előírások céltalanok és nem segítik elő a szülők jogkövető magatartását. Tehát a jogalkalmazókra is sok feladat vár még, hiszen az jórészt rajtuk múlik, hogy ezek a szabályozások a gyakorlatban miként fognak testet ölteni.¹⁸

Ebben a kérdésben ismét az alapprobléma merül fel, miszerint, ha a szülők képesek a gyermek érdekében együttműködni és kompromisszumokat kötni, akkor a kapcsolattartás is zavartalanul működhet, örömet okozva a volt család minden tagjának. Azonban, ha a szülők állandóan saját sérelmeiken rágódnak és mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a másik szülőt befeketítsék, a kapcsolattartás mindenki számára csak egy kinszenvedés, egy kötelező rossz lesz, ami csak arra jó, hogy még tovább rombolja a kapcsolatukat.

Ezért nagyon nagy a gyermeket ténylegesen nevelő szülő felelőssége, hiszen rajta múlik, hogy a gyermek miként fog viszonyulni a másik szülőjéhez, hiszen minél kisebb a gyermek, an-

¹⁸ KÖRÖS, 2006/4. 7.

nál könnyebben befolyásolható. A szülőknek tehát a gyermek érdekében félre kell tudni tenniük a sérelmeiket és bármennyire is neheztelnek a másikra, adott esetben akár gyűlölhetik is, meg kell érteniük, hogy a gyermek személyiségfejlődése, akár egész élete múlhat azon, miként viselkednek illetve miként állnak egymáshoz egy ilyen kiélezett és könnyen elmérgeződő helyzetben. Ez egyáltalán nem könnyű. Nagyfokú intelligenciát, kompromisszumkésztséget és megértést igényel, mely tulajdonságok még ha meg is vannak az emberben, bizonyos esetekben háttérbe szorulhatnak. Ilyenkor nyújthat szerintem nagy segítséget a mediátor és a pszichológus, annak érdekében, hogy mindenki, leginkább a gyermek, lelki sérülésektől mentesen, egészségesen kerüljön ki a válási vagy gyermekelhelyezési procedúrából. A mediáció továbbá a bírósági eljárás gyors lefolyását és eredményességét is előmozdíthatja, ezért mindenképpen üdvözlendő, hogy a Javaslat a kötelező mediáció lehetőségét be kívánja vezetni, nemcsak a szülők együttes kérelme vagy beleegyezése esetén, hanem akkor is, ha a bíróság úgy látja, hogy a közvetítői eljárástól bármiféle eredmény várható. Rengeteg időt és vitát lehetne megtakarítani azáltal, hogy az érzelmi viharok a bíróság falain kívül a mediátor előtt lezajlanának és a bíróságnak már csak a jogi megoldást igénylő kérdésekben kellene döntést hoznia.

KATALIN VISONTAI-SZABÓ

Placement of the child and parental responsibility in the Family Welfare Act and in the Bill of the new Civil Code

(Summary)

It took a long time to get from the father power to the current children custody. In 21st century protecting and loving the child has a bigger importance than having control over it.

There can be seen severe problems concerning this issue in Hungary, because it is hard to execute a decision in the European Union if we do not use the same expression for the same thing. The changes made recently follow the direction required in the European Union.

In Hungary we use the expression "children placement" in every situation when a child is placed after a divorce. Because in the last 50 years it was the judge who had to decide whether the child's father or mother is more suitable to take care of it, and had to place the child somewhere. The child also had to choose, and sometimes it was quite hard for a little person.

In both the United States and the European Union it is common that the parents treat the children together, even after their divorce, and they use children custody instead of children placement. The expression "child placement" is used only in cases when the child has to be placed to a third person, not to its parents.

Now we are trying to change this, and willing to solve common child custody instead of placement. In the process of the comprehensive reform of legal system the aim is that parents feel responsibility for their children after divorce to make the practice of common custody easier.